

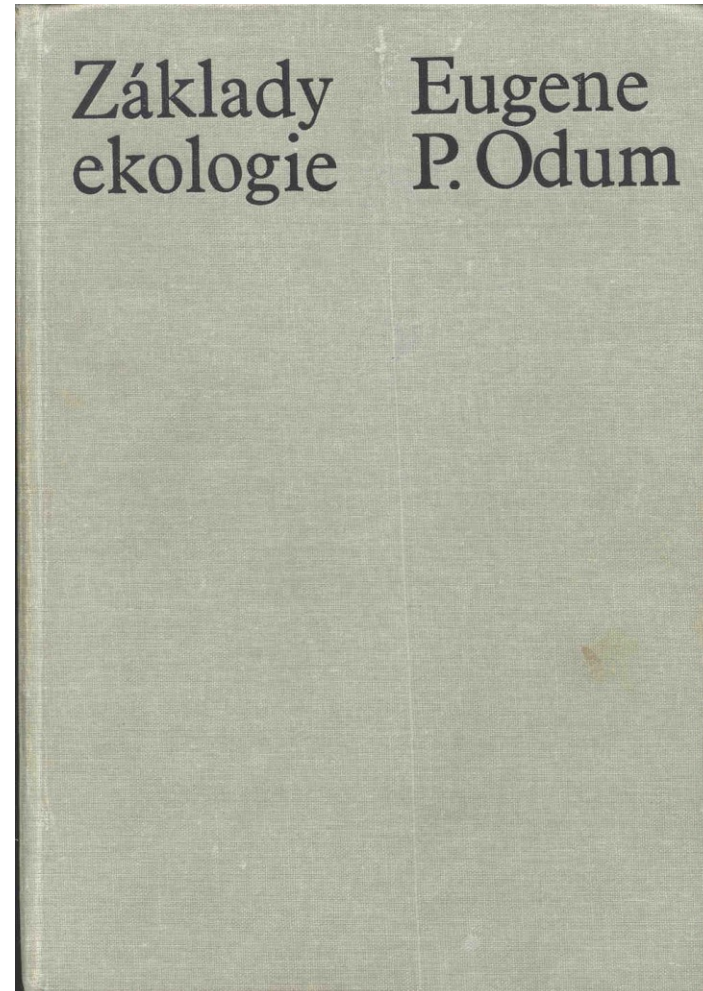
Základy

ekologie

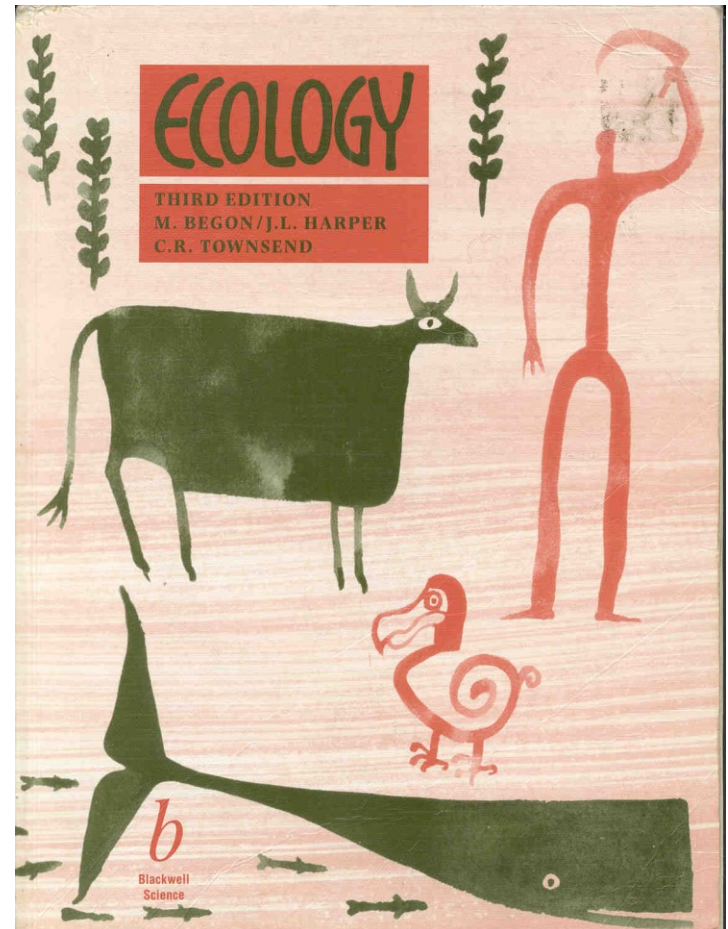
Michal Hájek

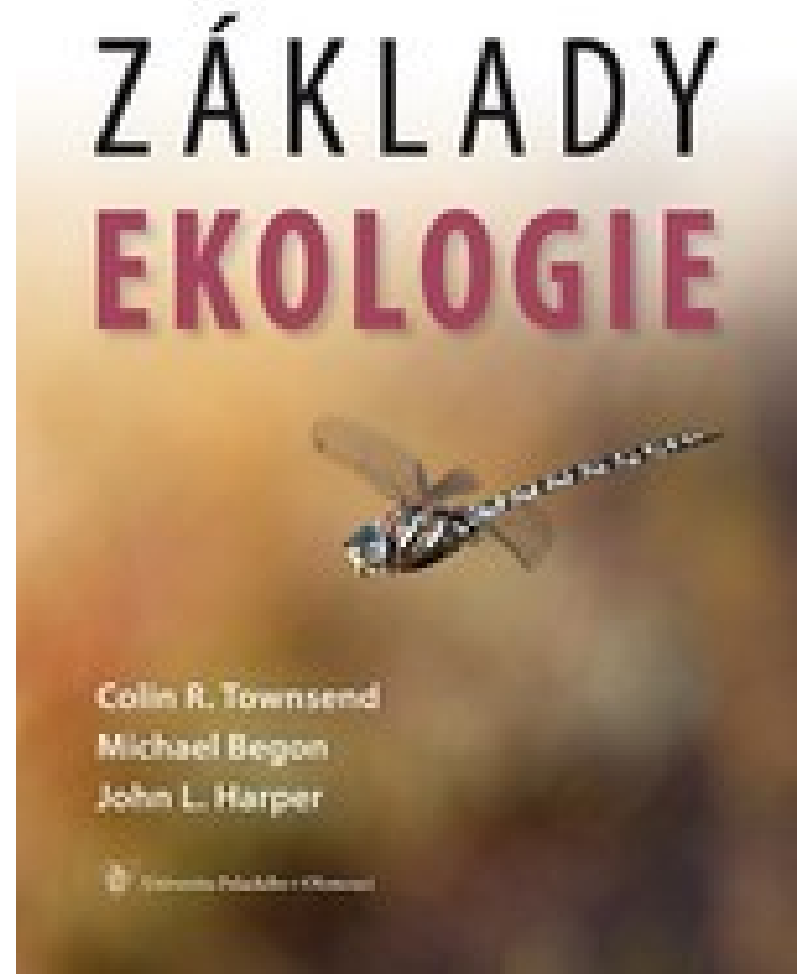
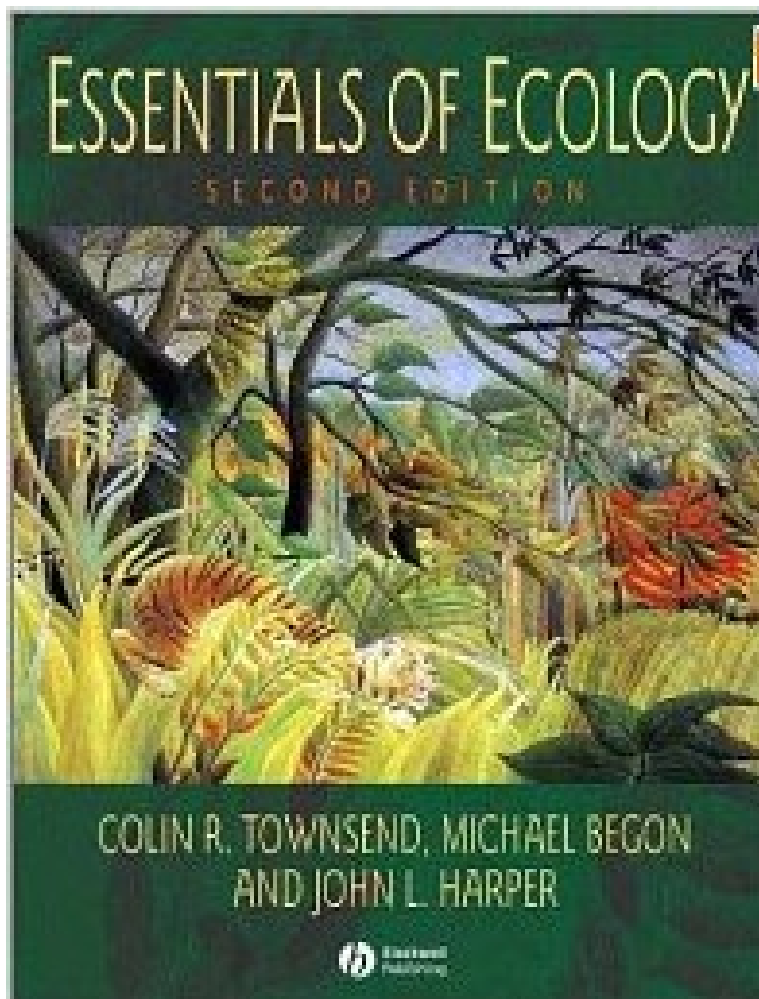
Světлана Zahradková

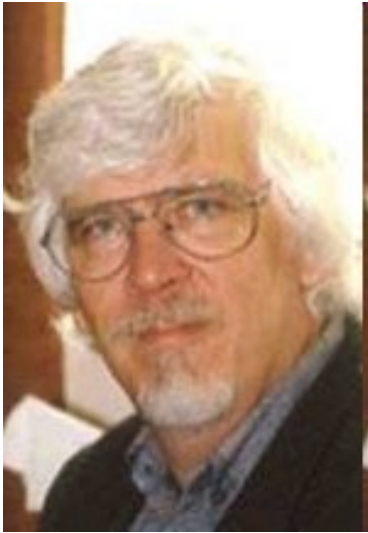
Odum, E., (1971): Základy ekologie, Academia Praha

Begon, M., Harper, J.L., Townsend C.R. (1997): Ekologie, Votobia, 949 str.

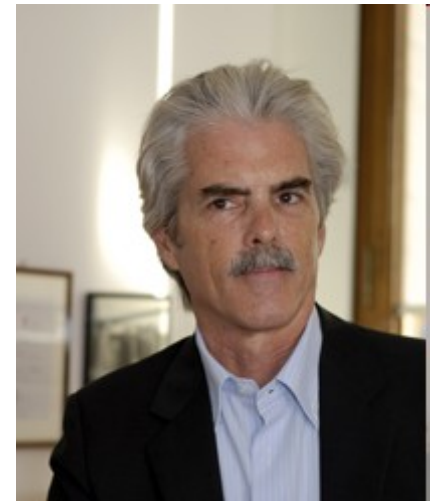

Colin Townsend

Michael Begon

John L. Harper

EKOLOGIE

***oikos* = obydlí - dům - domov**

„Každý z nás je ekologem...“

„Již staří Řekové...“

Ernst HAECKEL (1866)

Věda o vzájemných vztazích organismů k jejich anorganickému a organickému prostředí, zvláště o jejich přátelských a nepřátelských vztazích k těm rostlinám a živočichům, s nimiž přicházejí do styku.

C. J. KREBS (1972)

Ekologie je vědecké studium interakcí, které determinují distribuci a abundanci organismů.

Hraniční obory ekologie

Biologické discipliny:

**morfologie
fyziologie
etologie
biogeografie,
genetika
molekulární biologie aj.**

Nebiologické discipliny:

**matematika
fyzika
chemie
biochemie,
meteorologie
geografie
geologie aj.**

Co a jak studuje ekologie

Obecná ekologie

Speciální ekologie podle organismů, taxonomických skupin

podle prostředí

- vodní (akvatické)
- suchozemské (terestrické)
- půdní (voda nebo vzduch)
- těla organismů

Základní a aplikovaný výzkum – spojené nádoby

Měřítko přístupu - škály (scales)

- prostorová škála

od buňky po globální ekosystém

- časová škála

přiměřenost škály studované problematice

význam dlouhodobých studií

Studium časoprostorových (spatiotemporal) změn

Měřítko přístupu - škály (scales)

- „biologická“
jedinec

autekologie - ekologie jednotlivých individuí
limity přizpůsobení, vliv prostředí na výskyt
adaptací, chování, rozšíření, biologické rytmy...

populace

demekologie - ekologie populací - abundance,
distribuce, struktura, natalita, mortalita, růst a dynamika

společenstvo

synekologie - ekologie společenstev, jejich složení a
struktura, koloběh látek a energie v ekosystémech,
produktivita biosystémů, vliv člověka...

Metody studia v ekologii

**Metody studia: terénní (společenstva, populace, organismus)
přírodní prostředí
umělé prostředí (antropocenózy)**

**laboratorní systémy
matematické modely**

**Význam designu experimentu
náhodné a stratifikované náhodné vzorkování**

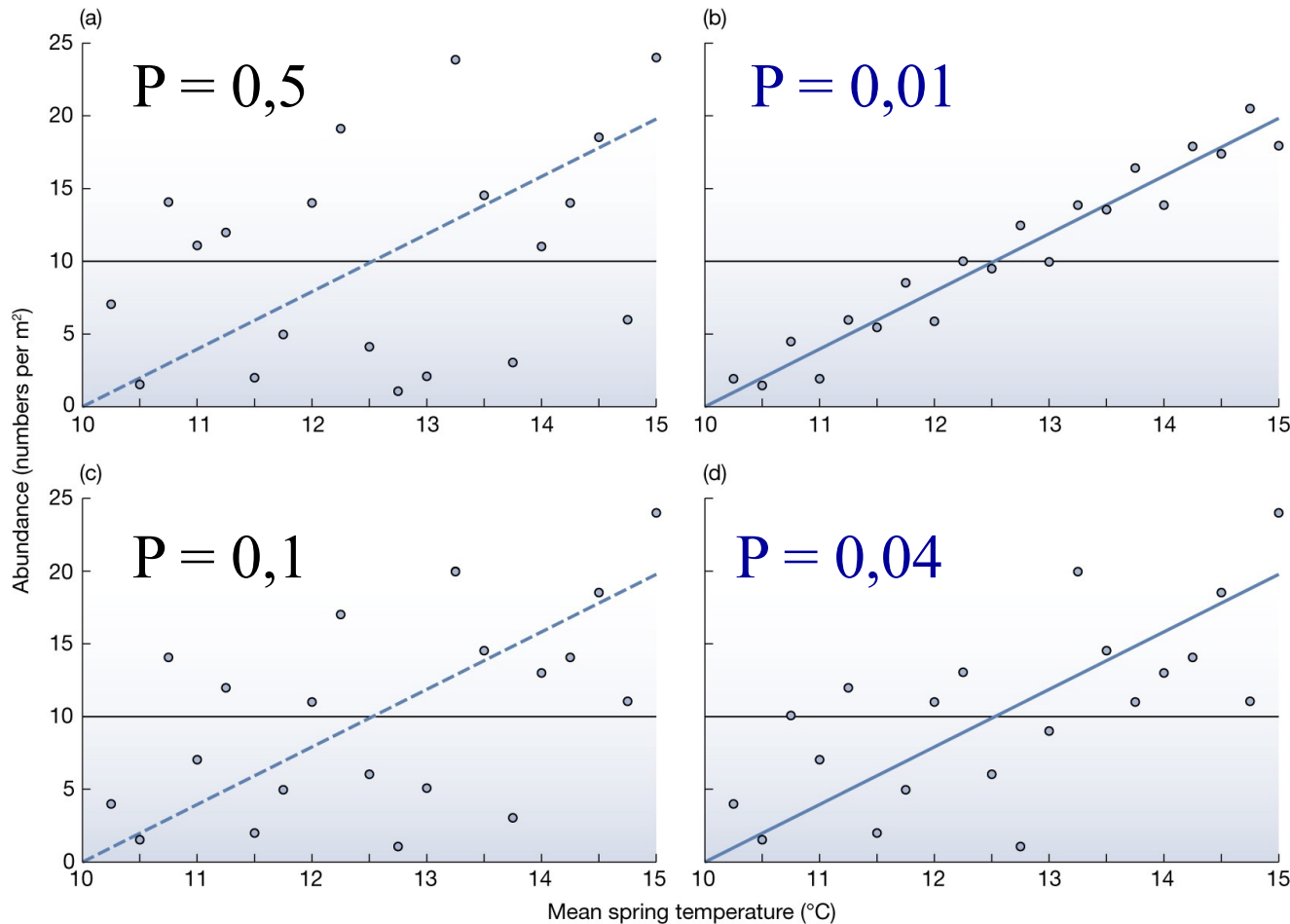
Význam statistických metod

- **statistika nám neříká, co je pravda, ale co je důvěryhodné/spolehlivé!**

Interpretace výsledků statistických analýz

- **arbitrární nastavení hraničních hodnot – obvykle $P < 0.05$**

Testování významnosti

přímka proložená
metodou
nejmenších čtverců

nulová hypotéza:
mezi teplotou a
abundancí není
vztah

Metody studia v ekologii

Whitehead:

Hledej jednoduchost, ale nedůvěřuj jí.

Popis (cílený!) → vysvětlení → predikce → kontrola → využití

Vazba k aplikované vědě – a naopak

často stimul k výzkumu pochází z praxe

Ekologie je úžasná věda

- ...Krása ekologie tkví....v tom, že nás při vší své složitosti nutí rozumět základním a zjevným problémům, že dokáže najít obecné zákonitosti a využívat je k predikcím a postulátům, které si s touto složitostí poradí.
- Principy ekologické jsou přenositelné a využitelné i ve zdánlivě odlehlých oborech (sociologii, ekonomika...)

Prostředí

Prostředí: abiotická a biotická složka

Prostředí obecně:

**plynné nebo kapalně látky: médium
pevně látky: substrát**

terestrické - amfibické - akvatické organismy

„Pojmologie“

- **Monotop** - prostředí osídlené jedincem určitého druhu
- **Demotop** - prostředí populace
- **Biotop** - prostředí osídlené společenstvem - biocenózou
- **Ekotop** - souhrn abiotických faktorů bez ohledu na organismy a jejich soubory
- **Areál** - část zemského povrchu, v níž se vyskytuje určitý taxon
- **Hranice** jsou dány klimatickými, půdními a biotickými podmínkami.
- **Lokalita** - stanoviště: při výzkumu, přesné vymezení

Ekologické názvosloví podle typu prostředí: přípona -kolní

terikolní
silvikolní
agrikolní
petrikolní
nidikolní

organismus prostředí

Ekologické faktory

- všechny vlivy prostředí a podmínky existence živočichů v prostředí
- eliminují výskyt druhů v prostředích, působí na zeměpisné rozšíření druhů
- mají vliv na rozmnožování, úmrtnost a stěhování živočichů, působí na hustotu jejich populací
- podporují vznik různých adaptací, vyvolávají druhově příznačné regulační mechanismy umožňující přežívání v nepříznivých podmínkách.

Podmínky

- fyzikálně-chemické vlastnosti prostředí (teplota, vlhkost...), mohou být měněny, ale nespotřebovávají se.

Zdroje

- environmentální zdroje jsou živými organismy spotřebovávány v průběhu jejich života a reprodukce (potrava, prostor, samice..).

Klasifikace ekologických faktorů:

abiotické

- **klimatické faktory**
- **hydrické faktory**
- **edafické faktory**

biotické

- **vnitrodruhové (intraspecifické, homotypické) faktory**
- **mezidruhové (interspecifické, heterotypické) faktory**
  - **antropogenní faktory**
  - **trofické faktory**

Klasifikace ekologických faktorů:

Podle stupně cykličnosti:

- primárně periodické faktory
  - světlo
  - teplota
  - slapové jevy
- sekundárně periodické faktory
  - vlhkost
  - vnitrodruhové vztahy
- neperiodické faktory (přírodní, antropogenní)

Podle vlivu na evoluční procesy:

- morfoplastické faktory
- fyzioplastické faktory
- etoplastické faktory

Vztah organismů k ekologickým faktorům

Zákon minima

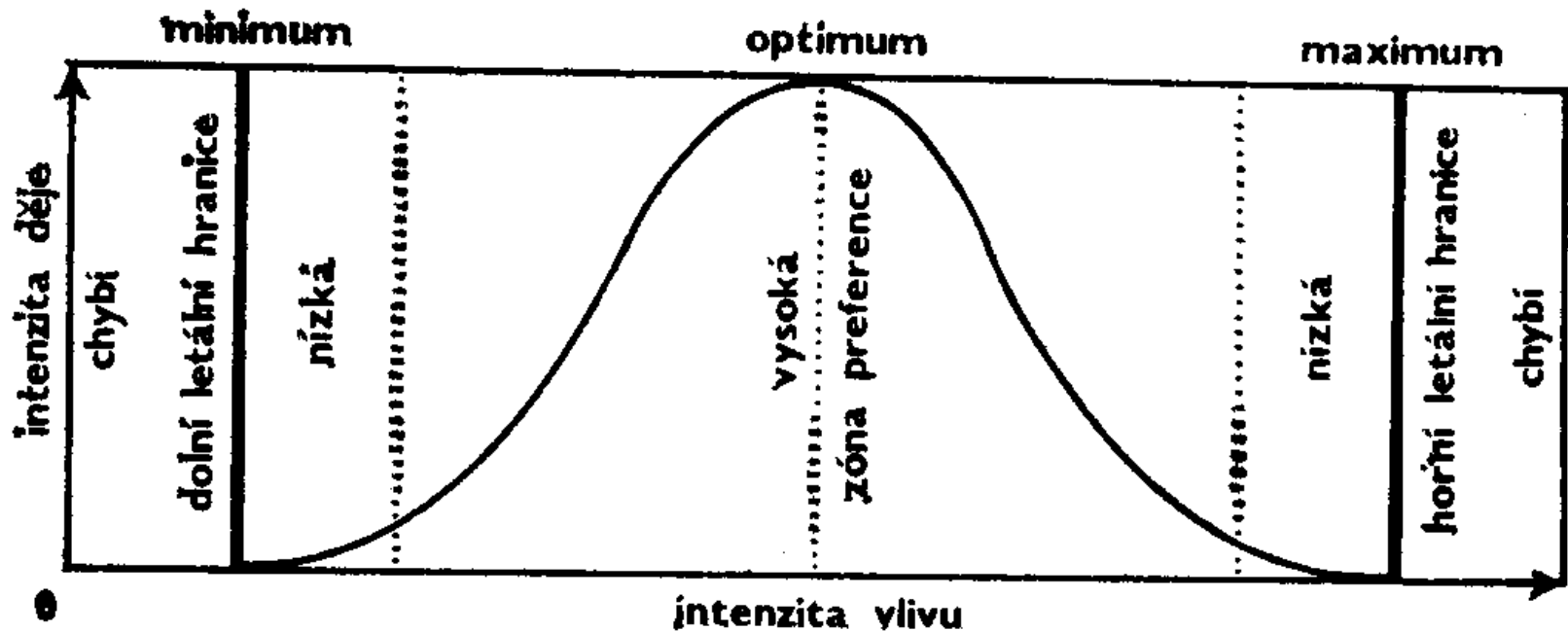
J. Liebig (1840): “Růst rostlin je limitován tím prvkem, který je v minimu”.

Zákon tolerance

Shelford (1943): “Každý druh toleruje určité rozpětí libovolného faktoru a nejlépe v prostředí prospívá, působí-li vlivy v rozsahu optimálních hodnot”.

Ekologická valence

(Hesse, 1924): “Ekologická valence druhu je určena vzdáleností mezi minimem a maximem působení ekologického faktoru”.

Limitující faktory - působí v rozsahu mezních hodnot a jsou pro přežití jedinců zvláště kritické.

Ekologická valence

- stenovalentní druhy - valence úzká
- euryvalentní druhy - valence široká

Příklady:

- k teplotě - stenotermní - eurytermní
- k salinitě - stenohalinní - euryhalinní
- ke kyslíku - stenooxybiontní - euryoxybiontní
- k potravě - stenofágní - euryfágní

Poloha optima:

- v nízkých hodnotách působení faktoru oligo-
- ve středních..... mezo-
- ve vysokých..... poly-

Poloha optima	Stenovalentní druhy	Euryvalentní druhy
dolní	oligostenovalentní	oligoeuryvalentní
střední	mezostenovalentní	mezeuryvalentní
horní	polystenovalentní	polyeuryvalentní

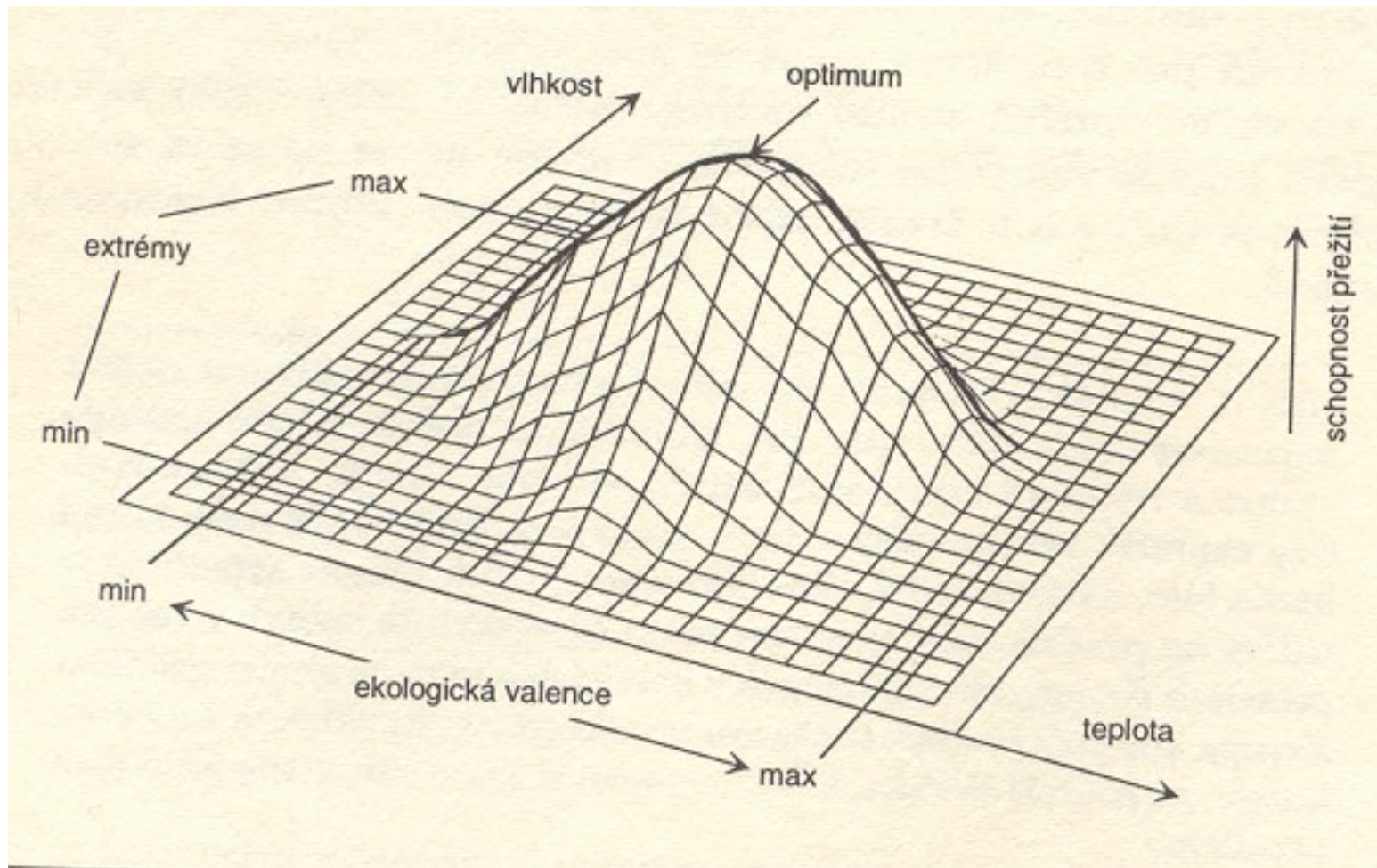
Podle typu prostředí:

stenoekní - euryekní druhy

Podle stanoviště:

stenotopní - eurytopní druhy

Ekologická nika

Odpovědi organismů na vlivy vnějších faktorů, speciace

Reakce:

rychlé fyziologické změny na obvykle jednorázové změny – prahová intenzita

Adaptace:

přizpůsobení se organismu podmínkám prostředí během individuálního života nebo fylogenetického vývoje

- odezva na dlouhodobý nebo opakovaný podnět**
- biologicky výhodné změny**

Vztahuje se na jednotlivce i jeho jednotlivé orgány a buňky, populace, druhy a vyšší taxony i na celá společenstva.

Habituace – snížená citlivost vůči změnám vnějších faktorů.

Deformace – neschopnost kompenzovat vnější vlivy.

Typy adaptací:

Morfologické a.: tvar a funkce končetin
tvar ústního ústrojí hmyzu...

Fyziologické a.: změny salinity
změny metabolismu
mechanismy dýchání
hibernace, diapauza...

Etologické a.: orientace v prostoru
získávání potravy
ochrana před predátory...

Vliv adaptací na vnitřní prostředí organismů

- podle strategie úpravy vnitřního prostředí v rámci adaptačních mechanismů: 2 typy organismů

konformační adaptace (př. poikilotermní obratlovci)

regulační (př. homoiotermní obratlovci)

Rozdělení adaptací:

Individuální adaptace – v mezích genotypu individua
– resistenční adaptace

Vývojové adaptace – v rámci fylogeneze druhu – posun mezí přežití druhu
– kapacitní adaptace

Vývojové adaptace

nejdou cestou dědičnosti získaných vlastností, ale

prostřednictvím biologicky pozitivních mutací,

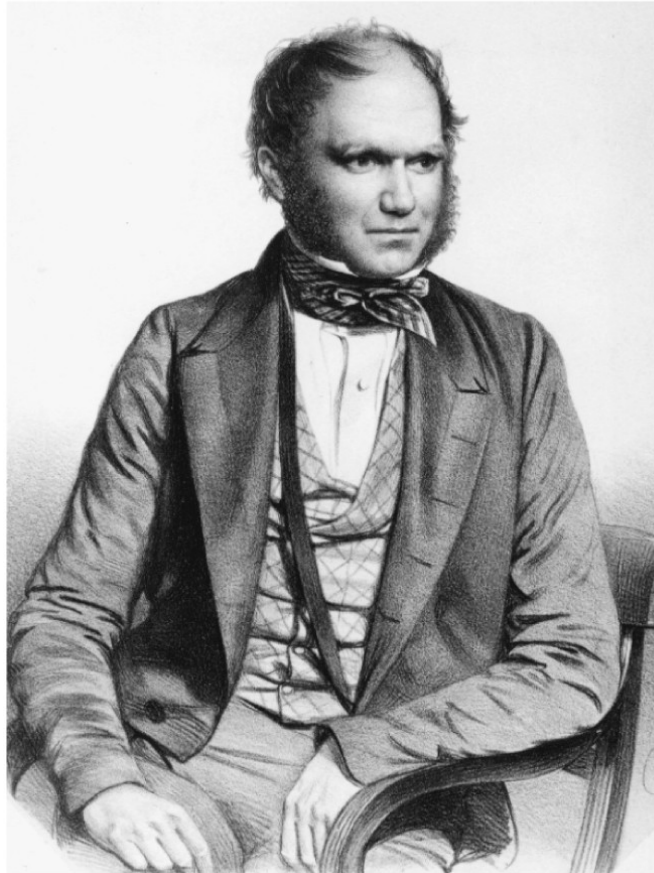
jejichž nositelé mají vůči podmínkám prostředí větší adaptibilitu

– větší možnost přežití

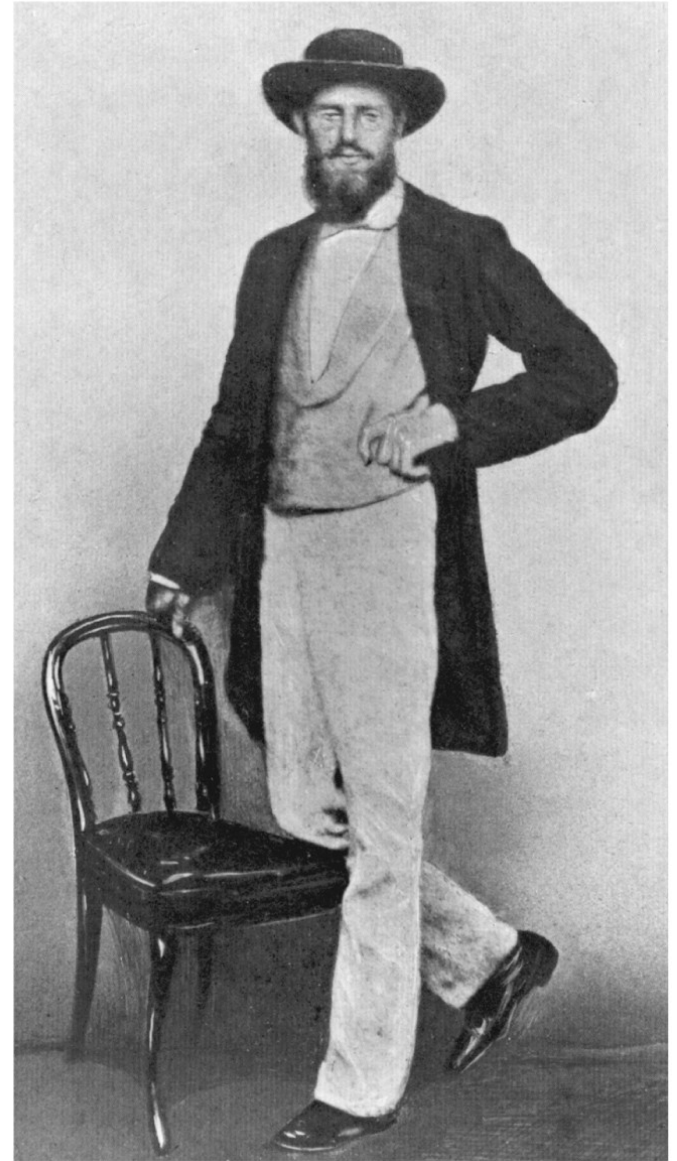
– stabilizaci a rozšíření jejich genotypu v populaci.

Darwin a Wallace byli kamarádi

(a)

(b)

Teorie evoluce přírodním výběrem

- jedinci v populaci se liší
- některé odlišnosti se dědí
- ve většině populací zemře většina jedinců dříve, než se stačí rozmnožit
- různí předci zanechávají různé počty následovníků (tedy těch potomků, kteří se rozmnožili)
- jedinci s nejvyšším počtem následovníků mají největší vliv na dědičné vlastnosti následující generace
- jsou to jedinci, kteří se nejlépe vyrovnali s podmínkami prostředí
- podstata úspěchu jedince tkví v jeho ekologických vlastnostech

Přírodní výběr

tvrdý - vymizení všech jedinců, kteří nejsou schopni v daném prostředí přežít a rozmnožovat se

bud' a nebo, dočasný proces

měkký - týká se vlastností, které ovlivňují rozdílnou schopnost přežívání a rozmnožování

slabší má smůlu, permanentní proces

Přirozený výběr není cílený, ale je důsledkem evoluční minulosti druhu – dávné vztahy, historické vlastnosti prostředí...

Organismy v současném prostředí přežívají jen proto, že za normálních okolností jsou změny prostředí velmi pomalé
– ne tak ovšem změny antropogenní – RIZIKA!

Princip trade-off

- každý druh má určité vlastnosti
- každý musí snášet určitá omezení (constrains)
omezené množství zdrojů
disturbance
- musí se s omezeními vyrovnat v rámci svých možností a
- „jeden nemůže dělat všechno dobře“

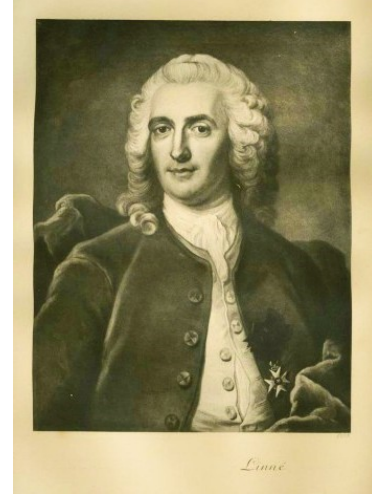
tedy dochází k vynuceným kompromisům (trade offs)

- životní strategii
- Blíže viz Storch D. & Mihulka S. (2000): Úvod do současné ekologie. Portál Praha, 160 s.

Evoluce v rámci druhu

Druhy mají své specifické konzervativní znaky

- velký klasifikátor Carl von Linné je využil ke klasifikaci

V rámci druhu však existuje určitá variabilita

- v různých místech areálu druhu mohou existovat různé podmínky
- přírodním výběrem pak budou selektovány odlišné varianty jedinců
- pokud to nebude převáženo hybridizací jedinců z různých částí areálu, dojde k evolučnímu oddělení – vzniku nového druhu (speciace)

Definice pojmu druh – viz lekce o populacích

vvvv

Speciace, šíření druhů

příčiny, limity

kosmopolit x endemit

Alopatrie: rozšíření druhů bez územního překrývání (části populace výchozího druhu byly od sebe odděleny nějakou bariérou, např. geografická izolace)

Sympatrie: překrývání oblastí dvou druhů (druhy jsou již ekologicky nebo etologicky izolované)

Divergence a konvergence

Divergence:

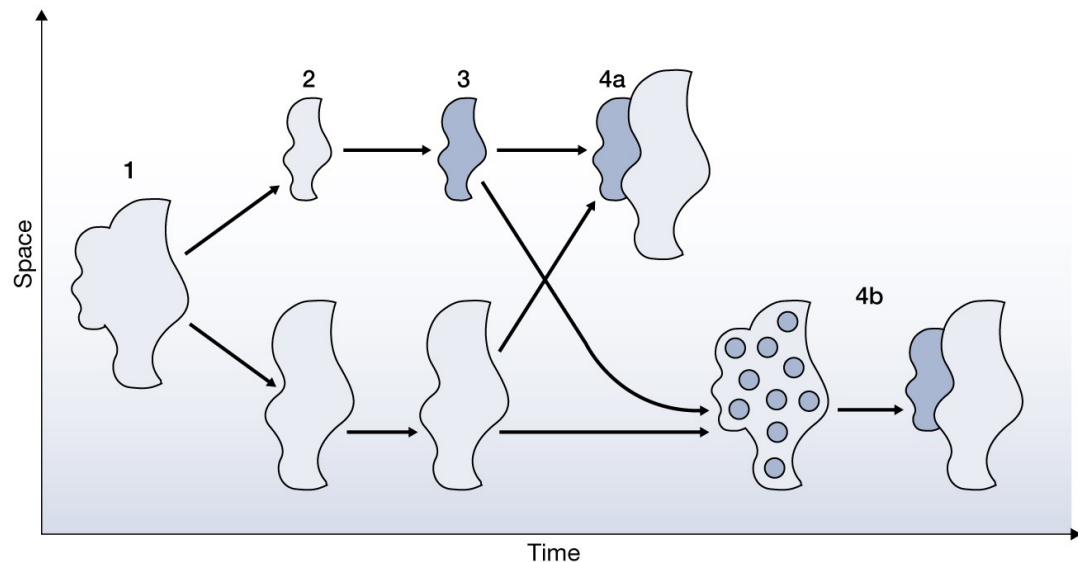
rozbíhání znaků organismů v průběhu fylogenetického vývoje, jeden z typických znaků evoluce. Vede k tvorbě nových druhů.

Konvergence:

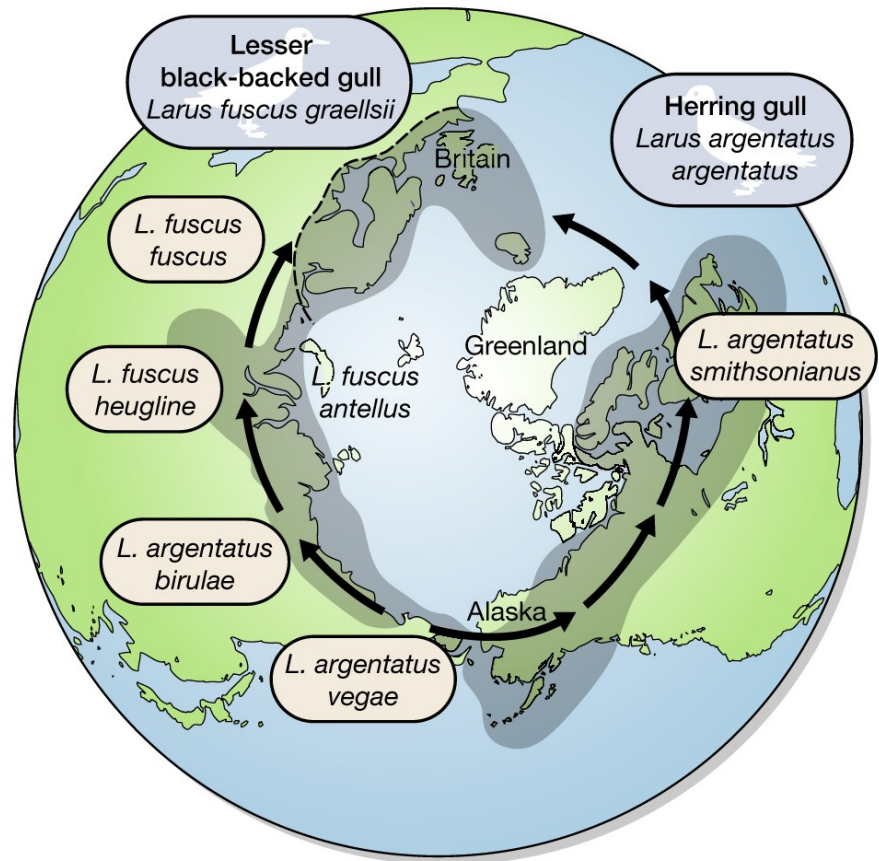
podobnost v tělesné stavbě a vývoj analogických struktur (orgánů a znaků) u organismů fylogeneticky velmi vzdálených. Vzniká jako přizpůsobení k životu v podobných životních podmínkách.

Alopatrická speciace

- Klasický scénář:
  - Oddělení populací geografickou bariérou:
    - reprodukční izolace, prezygotická izolace (např. změna v chování)
    - buď samostatný vývoj, nebo sekundární kontakt
    - Při sekundárním kontaktu nanejvýš vznik potomků s nízkou fitness

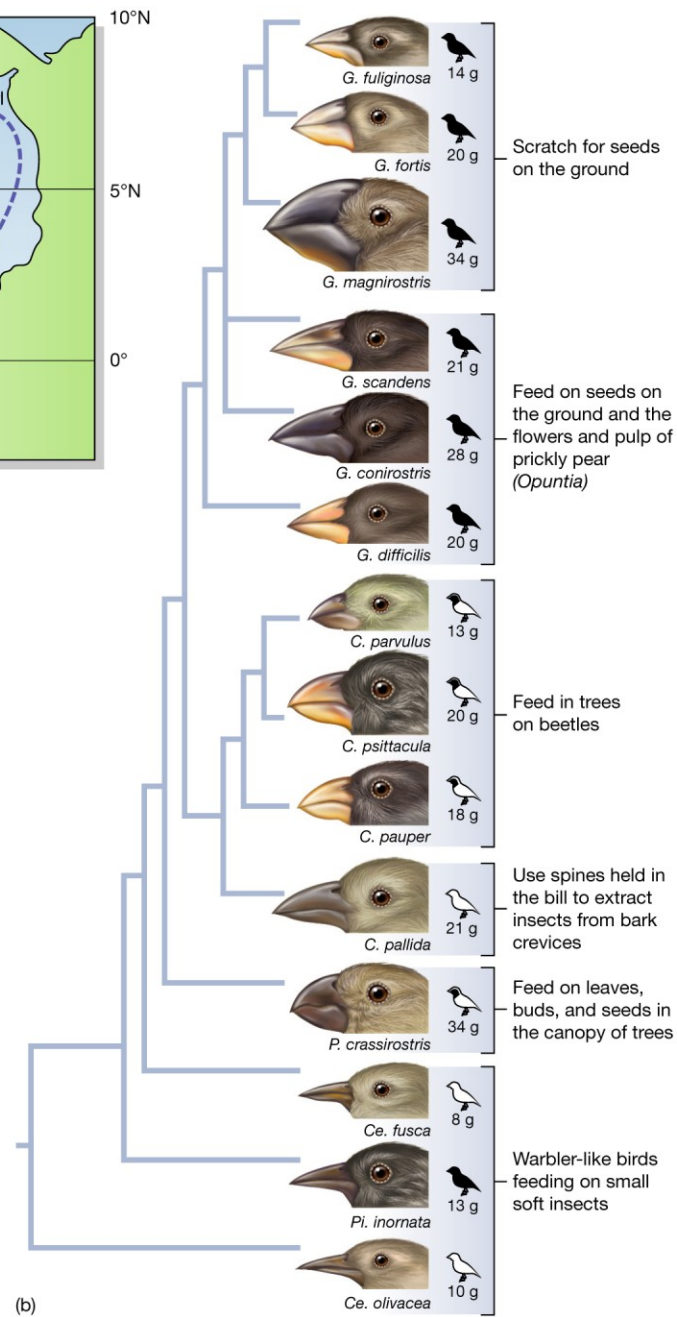
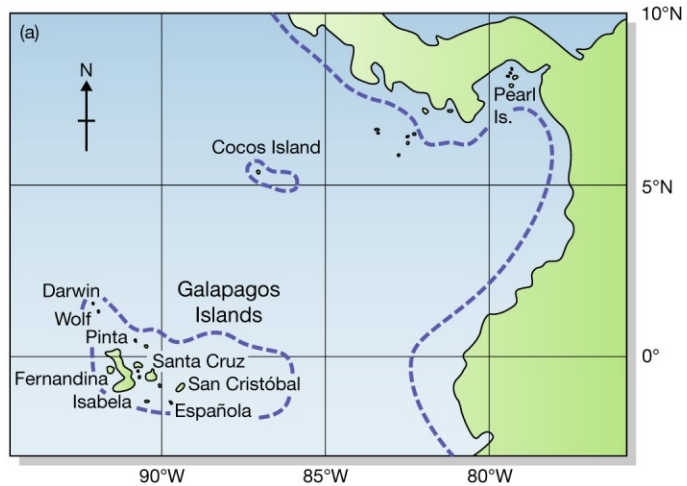

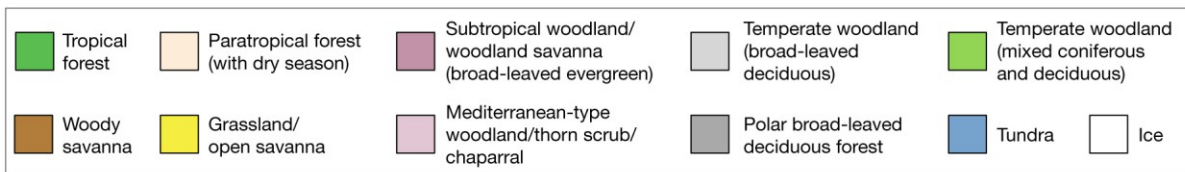
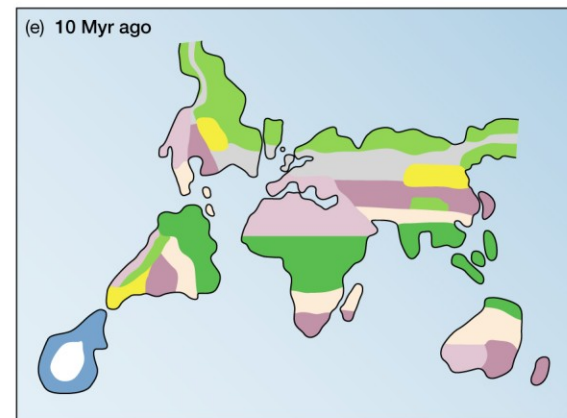
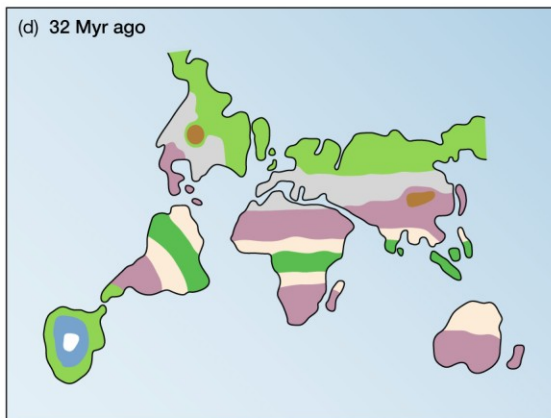
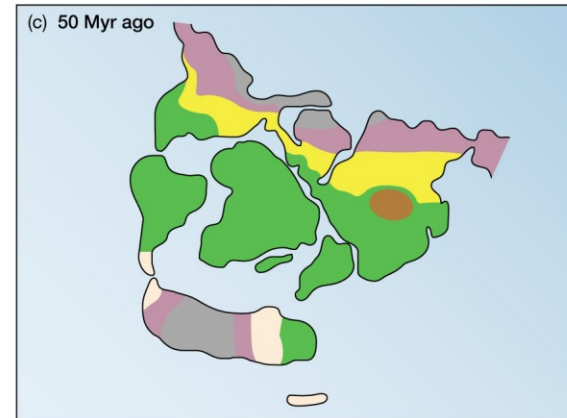
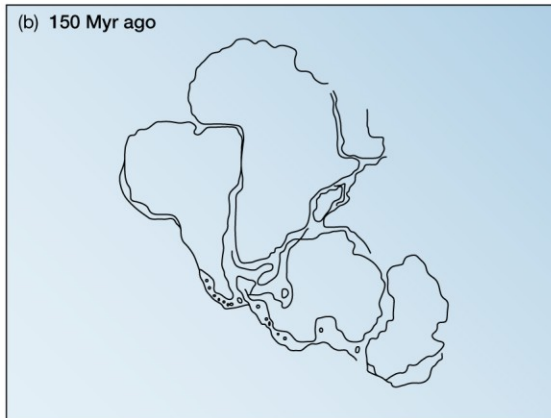
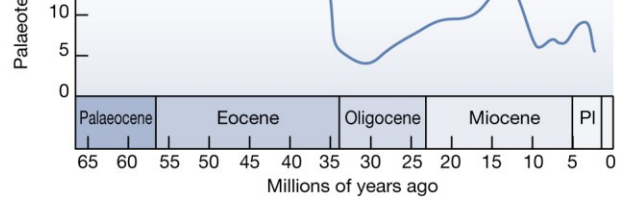

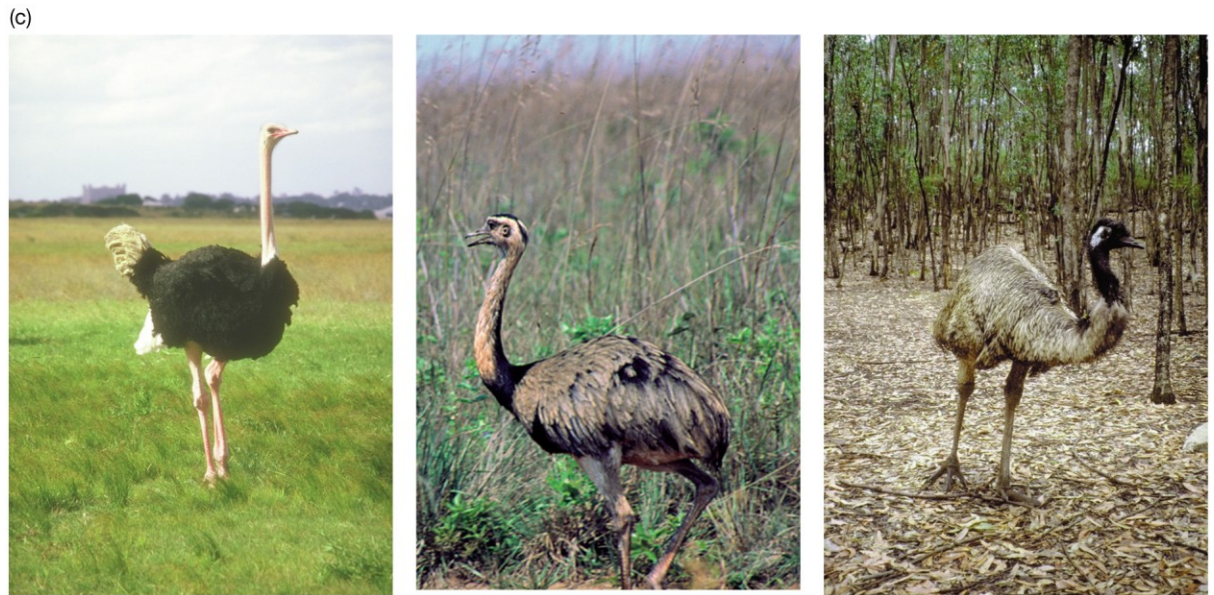
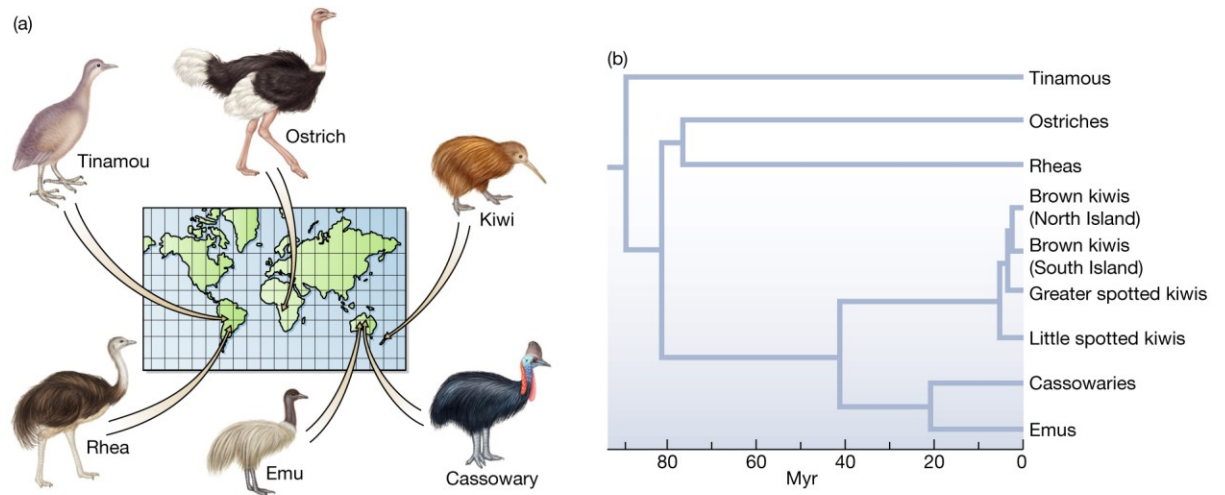

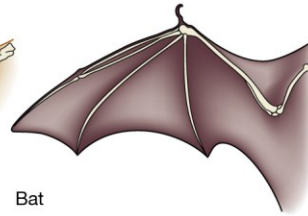

Bird

Bat

	Placentals
Doglike carnivore	 <p>Wolf (<i>Canis</i>)</p>
Catlike carnivore	 <p>Ocelot (<i>Felis</i>)</p>
Arboreal glider	 <p>Flying squirrel (<i>Glaucomys</i>)</p>
Fossorial herbivore	 <p>Ground hog (<i>Marmota</i>)</p>
Digging ant feeder	 <p>Anteater (<i>Myrmecophaga</i>)</p>
Subterranean insectivore	 <p>Common mole (<i>Talpa</i>)</p>

	Marsupials
	 <p>Tasmanian wolf (<i>Thylacinus</i>)</p>
	 <p>Native cat (<i>Dasyurus</i>)</p>
	 <p>Flying phalanger (<i>Petaurus</i>)</p>
	 <p>Wombat (<i>Vombatus</i>)</p>
	 <p>Anteater (<i>Myrmecobius</i>)</p>
	 <p>Marsupial mole (<i>Notoryctes</i>)</p>